

Etapy vývoje ruské zahraniční politiky

Vladimír Votápek

Klíčem k pochopení novodobé ruské historie je otázka, zda Rusko ve svém vývoji směřuje k západním hodnotám a ideovým schémátům, nebo zda se snaží o hledání specificky ruské cesty civilizačního vývoje. Spor mezi těmito dvěmi orientacemi ještě zdaleka není rozhodnut a s postupem času se zdá, že v dohledné budoucnosti ani nebude jednoznačně vyřešen ve prospěch jedné z obou možností. Rusko moderní a demokratické se setkává a bude setkávat s Ruskem starých instinktů a fóbíí. V Rusku konzervativním a přehlížejícím potřeby jedince sílí vliv společenských skupin, vycházejících z jiných, evropských standardů a hodnot. Zastánci těchto orientací byli jindy a při jiné příležitosti nazváni západníky a slavjanofily. Dnes bychom tyto dvě skupiny mohli pojmenovat například jako euroatlantisty a euroasiaty, avšak podstata jejich dělení zůstává stejná – spor mezi nimi je sporem o modernizaci Ruska.¹

Pokud se rozhodneme v novodobé historii ruské zahraniční politiky vymezovat vývojové etapy, zdá se být smysluplné využít jako kritérium její periodizace právě spor o západní orientaci země. Míru prosazování evropského myšlení u ruské zahraničněpolitické elity, respektive míru toho, jak se praxe ruské diplomacie blíží k normám diplomacie vyspělých demokratických zemí. Poznamenejme hned zpočátku, že takové dělení nemusí najít pochopení u všech analytiků. Již jsme naznačili, že ani v samotném Rusku ještě zdaleka nebyla zakončena diskuze o tom, kam Rusko vlastně směřuje (nebo kam by mělo směřovat). Navíc se uvedené kritérium nemůže vyhnout obvinění z europocentrismu. I proto lze o volbě prozápadního směřování jako klíče etapizace diskutovat. Na druhé straně si ale neumím představit budoucí demokratické, rozvíjející se Rusko, poskytující svým občanům maximum svobod a bezpečí, které by se nacházelo zcela mimo široký a vnitřně různorodý hodnotový systém, daný praxí Západu. A i proto se domnívám, že uvedená volba klíče je nejen možná, ale i legitimní.

Ruskou zahraniční politiku může být smysluplné rozdělit do tří etap. První z nich začíná spolu se začátkem samostatné existence Ruska jako následnického státu SSSR² a je charakterizována dominantním vlivem osobností a skupin, které svou politickou budoucnost spojily s reformou země, s reformou nejen ekonomickou, ale i politickou a kulturní. Rusko mělo nejen v co nejkratším čase zaujmout zahraničněpolitické postavení Sovětského svazu (tedy stát se stálým členem Rady bezpečnosti OSN, převzít členství v dalších organizacích a úmluvách apod.). Rusko se mělo především během několika let reformovat. Mělo se stát nejen ve vojenském a politickém, ale především v ekonomickém smyslu členem společností vyspělých zemí, jednou z vedoucích světových velmocí. Z předpokladu (relativně) rychlé a úspěšné reformy samozřejmě vycházely i principy a směrnice ruské zahraniční politiky. Tento předpoklad se ovšem nenaplnil.

Na pozadí vnitřních problémů ruská zahraniční politika postupně přechází do své druhé fáze. Ta je charakterizována především postupným zpochybnutím proreformního kurzu jako hlavního principu orientace zahraniční politiky. Důsledkem toho je destabilizace zahraniční politiky, odklon od jednoznačné orientace na Západ a hledání jednodušších možností vyvažování zahraničněpolitického postavení Ruska. Samostatným faktorem zahraniční politiky se stává i upadající kredit ministra Kozyreva a celého Ministerstva

zahraničních věcí. Začátek této druhé etapy není možné exaktně vymezit. Odvážím se pouze názoru, že v průběhu roku 1993 se staly její rysy zřetelné a svého vyvrcholení dosáhla v roce 1995. Její konec v personální rovině je dán nástupem ministra Primakova.

Třetí etapa je charakterizována relativní stabilizací zahraniční politiky, umožněné jejím vyjmutím z trvajících chaosu vnitřní politiky a ekonomiky. Aktivitu ruské diplomacie se stabilizovaly a nastalo hledání kompromisu mezi reálnými možnostmi země a přáními elit.

Takto vymezené etapy ruské zahraniční politiky by ovšem nezahrnuly nejdramatičtější moment ruské novodobé historie – období demontáže Sovětského svazu a zbytků jeho impéria. Rok 1991 byl časem paralelní existence ruského a svazového mocenskopolitického centra. Byl rokem, kdy se skutečná moc přesouvala k ruskému vedení a kdy jeho vnitropolitické kroky měly dalekosáhlé zahraničněpolitické důsledky. Ruská zahraniční politika se tak poprvé od vzniku SSSR odděluje od sovětské a může být samostatně popisována.

Rok nula

Období, předcházející rozpadu Sovětského svazu, bylo obdobím dramatické změny jeho zahraniční politiky. Rusko posledních staletí je imperiálním centrem, shromažďujícím nová území a rozšiřujícím zóny vlivu. Na rozdíl od jiných imperialistických zemí, jako je Velká Británie, Francie či USA, Rusko ovšem nedokázalo na svůj expanzionismus³ rezignovat až do posledních let existence SSSR (příkladem toho je afghánská válka). Teprve léta perestrojky jsou charakterizována nárůstem pocitu globální odpovědnosti Ruska, který se projevil postupným odklonem od politiky konfrontace, ochotou zahájit proces odzbrojení a v neposlední řadě spoluprací při rozpouštění systému evropských satelitů a reálným zahájením procesu stažení vojsk ze střední Evropy.⁴ Záruka takového kurzu spočívala ovšem výhradně v personální rovině – v příchodu osobností, schopných reflektovat nejen ideologickou, ale i ekonomickou krizi celého systému a pocitujících podíl odpovědnosti za osud vlastních občanů i celého lidstva. Přítomnost těchto osobností na špičce sovětské mocenské pyramidy byla ale v zásadě náhodným jevem.⁵ Sovětský vojenský i diplomatický mechanismus zůstával v zásadě nedotčen a v případě personálních změn na nejvyšších místech by se země mohla pokusit o návrat k předchozí agresivní zahraniční politice. Tento návrat by byl téměř jistě neúspěšný, což ovšem neznamená, že by nebyl nebezpečný.

Především z tohoto důvodu byl boj ruského vedení proti sovětskému centru mimořádně důležitý pro celé mezinárodní společenství. Teprve destrukce SSSR změnila situaci kvalitativně a pro nejbližší léta poskytovala materiální záruku, že i při hypotetické změně priorit zahraniční politiky nebude Rusko schopno vnější agrese. Neodvážím se přitom určit, do jaké míry byl boj proti SSSR, respektive proti sovětskému mocenskému systému vyvolán osobními (skupinovými) ambicemi nastupující vlny ruských politiků a nakolik byl motivován ideovým (prodemokratickým) směřováním této skupiny. Pro obojí lze najít argumenty. Poznamenejme pouze, že vedle upřímně demokraticky smýšlejících politiků můžeme v tehdejší ruském vedení nalézt i osobnosti, které se posléze projeví jako zastánci jiných než demokratických názorů.

Otázka motivace je zde ovšem druhotná. Skutečností zůstává, že se v průběhu roku 1991 posiluje ruské centrum, které ve vlastním zájmu rozkládá SSSR, a tak vytváří materiální záruku nemožnosti brzkého návratu k agresivní zahraniční politice. Ruská zahraniční politika zároveň přirozeně přejímá rysy politiky posledního období SSSR – umírněnost v jednání, odmítání konfrontace, snahu o globální partnerství s USA.

První etapa

Věcnou náplní ruské zahraniční politiky prvního roku existence samostatného státu byla normalizace jeho mezinárodního postavení. Vztahy a závazky, které Rusko zdědilo jako právní nástupce Sovětského svazu, byly převzaty a zároveň transformovány tak, aby odpo-

vídaly novému charakteru ruského státu. Tento úkol byl úspěšně splněn; Rusko bylo akceptováno v dvojediné roli dědice SSSR a zároveň nového státu, jehož zahraničněpolitické zájmy, stejně jako nástroje jejich dosahování nejsou pouhou mechanickou transkripcí zájmů a metod SSSR. Rusko tak sice ztratilo statut světové supervelmoci,⁶ ale zároveň zakotvilo v mezinárodním společenství jako stát, který nemá zásadní bezpečnostní problémy⁷ a který dokázal změnit charakter vztahů se svými bývalými odpůrci. Rusko (či jeho vedení?) si získalo důvěru vyspělých zemí, a tak vytvořilo základní předpoklady pro získání svrchované důležité ekonomické i politické podpory vnitřních reforem.

Ideovou náplní první etapy ruské zahraniční politiky bylo přesvědčení, že se Rusko podaří během relativně krátké doby reformovat. Po desetiletích konfrontace se Západem Sovětský svaz prohrál studenou válku.⁸ Prohrál ovšem nejen v oblasti příprav k případnému konfliktu. Zásadnější skutečností bylo, že se sovětský systém ukázal jako neúspěšný ve svém souhrnu – jako konkrétní realizace jednoho nezápadního scénáře společenského (civilizačního) vývoje. Společenská (vůdcovská) legitimita proto přešla k reprezentantům prozápadní orientace Ruska. Jejich orientace vycházela ovšem spíše z vědomí nutnosti hledat alternativu k neúspěšnému sovětskému modelu, než z opravdové znalosti civilizačního modelu, který chtěli využít i pro Rusko. Ostatně srovnáme-li různé scénáře reforem (typu „500 dní“) s realitou, uvidíme, že ruská elita dostatečně neznala ani svou vlastní zemi.⁹ Nové ruské vedení muselo proto řešit problémy, jejichž rozměry nikdo nepředvídal. A zároveň se muselo příliš mnoho věcí „učit za pochodu“.¹⁰ Výsledkem těchto objektivních i subjektivních problémů byla skutečnost, že průběh ekonomické i společenské reformy nesplnil očekávání na něj kladená. Délka a obtížnost přesáhly meze únosnosti i velmi trpělivého ruského obyvatelstva a donutily vedení země odstoupit od soustředěného provádění reforem. Zároveň zpochybnily i samo prozápadní směřování, spočívající v základech tehdejší zahraniční politiky, a donutily ruskou elitu začít využívat také slovníky jiných ideových schémat.

Ke krokům, svědčícím o postupném odklonu od prozápadního modelu, řadí někteří autoři i postupné zesilování důrazu na integraci zemí SNS, pozorované v průběhu roku 1993. Zdá se, že s nimi lze souhlasit jen zčásti. Ekonomická, kulturní i humanitární propojenost postsovětského prostoru byla nespornou skutečností. Její rozrušování bylo pocítováno v mnoha případech bolestně a vyvolávalo přirozenou snahu „zdola“ o obnovení předchozích vztahů. Také samotná ekonomická integrace ještě nemusí znamenat ohrožení suverenity nově nezávislých států. Zároveň ovšem nelze popřít, že část ruské elity rozuměla a rozumí pod integrací SNS postupné obnovení dominance Ruska a vznik útvaru typu SSSR. Negativní okolností je i skutečnost, že v souvislosti s integrací SNS Rusko mnohdy necitlivě operuje s pojmy, jako je ochrana národních (životních) zájmů Ruska,¹¹ a tím vyvolává pochopitelnou nedůvěru partnerů ze zemí SNS.

Druhá etapa

Během let 1992 a 1993 se postupně ukazovalo, že problémy spojené s ekonomickou a politickou reformou Ruska jsou mnohem větší, než dokáže vedení země úspěšně zvládnout. To samozřejmě posilovalo síly, reprezentující alternativu k prováděné politice reforem. Krize reformní orientace se ve vnitřní politice projevovala a projevuje řadou krizí.¹²

V ideové rovině se během druhé etapy ruské zahraniční politiky posiloval vliv syndromů, komplexů a ideových schémat předreformní epochy. Část elity se vracela k sovětskému myšlení, část se hledala v různých slavjanofilských (euroasijských) schématech, část se dokázala alespoň částečně udržet na demokratických a liberálních pozicích. Popsat tento ideový amalgam by bylo právě z hlediska porozumění vývoji ruské zahraniční politiky velmi přínosné, přesahuje to ovšem možnosti této stati.

Jako ilustraci posunů myšlení ruských elit uvedme např. rostoucí antiamerikanismus. Od roku 1993 stále častěji můžeme slyšet výroky, jejichž podstatu bychom mohli shrnout do

teze: zájmům Ruska vyhovuje to, co vyvolává problémy Spojeným státům, respektive Západu jako celku.¹³ Takové názory pramení z vidění světa jako soupeřiště velmocí, světa jako pole střetávání nesmiřitelných zájmů. Pro Rusko je velmi obtížné přenést se při analýze zahraniční politiky od modelů „win-loss“ k modelům „win-win“, a to je velmi nepříjemným problémem, který se projevuje v řadě oblastí (mj. i při dialogu, týkajícím se rozšíření NATO).

Věcně je druhá etapa charakterizována snížením důrazu na partnerství (úzkou spolupráci) s vyspělými zeměmi, respektive na integraci Ruska do nejrůznějších mezinárodních organizací a integračních uskupení a naopak hledání různých možností zlepšení pozic Ruska především na bilaterální úrovni. Snížení důrazu na partnerství s vyspělými zeměmi ovšem neznamená, že se Rusko vrátilo k politice konfrontace se Západem. Vědomí kontraproduktivnosti takové orientace je přes všechny ideové zmatky druhé etapy ruské zahraniční politiky jasně patrné. I proto vztahy s USA či s Německem přes všechna váhání a snahy o politiku partnerství zůstávají nepartnerství, prioritou.

Mezi nezápadními státy, o něž Rusko projevuje zvýšený zájem, přitom nacházíme nejen Indii, Čínu, země ASEAN či země v Perském zálivu, ale i státy, podezírané z porušování principů civilizované zahraniční politiky. Rozvíjení styků s Irákem, s Íránem¹⁴ či se Súdánem sice může Moskvě přinést krátkodobé výhody, zároveň se však pohybuje na hranici porušení solidarity se Západem. Solidarity, která je hlavním motivem pokračující zahraniční pomoci ruským reformám. Těžko zde přehlédnout morální problém.

Krise směřování ruské zahraniční politiky měla i zřetelný personální rozměr. Systematické útoky opozice, kritizující v podstatě libovolný krok Ministerstva zahraničních věcí či A. Kozyreva osobně, vedly k postupné neurotizaci ruské diplomacie. V systému, kdy jediným garantem realizace jakéhokoli rozhodnutí byla zřetelně artikulovaná podpora prezidenta, bylo ruské Ministerstvo zahraničních věcí v průběhu roku 1995 postupně vytlačováno z přirozené role koordinátora ruských zahraničněpolitických aktivit a do popředí scény postupně vycházely další instituce či osobnosti (např. tehdejší ministr obrany P. Gračov). Útoky na A. Kozyreva vyvrcholily veřejnými projevy prezidentovy nedůvěry vůči svému ministrovi zahraničí. To samozřejmě vedlo k ochromení celé diplomatické služby. Žádný patrný efekt nepřineslo ani několik pokusů o vytvoření jakéhosi vyššího centra koordinace zahraniční politiky.¹⁵ V této zmatečné situaci se novým ministrem zahraničí stal J. Primakov.

Třetí etapa

Se jmenováním J. Primakova do funkce ministra zahraničí¹⁶ můžeme pozorovat jistou stabilizaci ruské zahraniční politiky, a to ve věcné i ideové rovině. Principy ruské zahraniční politiky se přitom nemění. Z hlediska námi vytyčeného principu etapizace jde vlastně o novou etapu jenom podmínečně. Pro nás je ovšem důležitý moment stabilizace zahraniční politiky. Vyjmutí ruské zahraniční politiky z trvajících chaosu vnitřní politiky vytváří příznivější podmínky nejen pro práci ruské diplomacie, ale i pro vývoj zahraničněpolitického myšlení, v jehož rámci bylo alespoň zastaveno posouvání k nezápadním schémátům.

Jedním z faktorů tohoto uklidnění je samotná osobnost nového ministra zahraničí. Aniž by J. Primakov zásadně měnil orientaci ruské zahraniční politiky předchozího období, podařilo se mu zajistit si ještě před svou nominací tichou podporu všech rozhodujících politických sil, včetně komunistů.¹⁷ Dalším významným faktorem uklidněné ruské zahraniční politiky byla skutečnost, že nástup nového ministra zahraničí přišel v okamžiku, kdy zeslábla vlna antizápadní kritiky kurzu ruské zahraniční politiky. Zde svou roli sehrála nepochybně řada faktorů.¹⁸ Nejvýznamnějším z nich je patrně skutečnost, že ruská politická elita ještě stále není stranicky strukturalizována (s výjimkou KS RF). A protože se větší na politické i správní elity sešla před nadcházejícími prezidentskými volbami v táboře

B. Jelcina, bylo jen přirozené, že neoslabovala prezidentovy pozice kritikou jím řízené zahraniční politiky.

Vyvedením zahraniční politiky mimo každodenní boj konjunkturálních zájmů se významně podařilo oslabit důležitost ideologického faktoru a naopak vytvořit prostor pro prosazování pragmatických rozhodnutí. Ukliďněná zahraniční služba je opět schopna kvalitní řemeslné práce, jejímž příkladem je cesta J. Primakova na Blízký východ, kde se mu koncem října podařilo sehrát významnou roli prostředníka mezi Sýrií a Izraelem, a tak připomenout Rusko v jeho roli kosponsora blízkovýchodního procesu. Jeho úspěch byl o to výraznější, že krátce před ním v regionu neuspěl J. Chirac a D. Ross.

Vývoj ruského zahraničněpolitického myšlení posledních let si můžeme demonstrovat na příkladu ratifikace smlouvy START II. Dokument, podepsaný v lednu 1992, zpočátku nevyvolával u ruské elity zásadní protesty. Naopak byl přijímán, jeho jednotlivé aspekty byly hodnoceny jako výhodné pro Rusko, byl oceňován též záměr likvidovat nejen tisíce jaderných náloží, ale i restrukturalizovat jadernou triádu (snížení přitažlivosti preventivního úderu a rizika nečekaného vzniku jaderné války). Ovšem s tím, jak se zužovalo pole pro zahraničněpolitické manévry Ruska, stoupala relativní váha jaderné složky velmocenského statutu. Situace dospěla tak daleko, že dnes prostě není většina ruské politické elity připravena obětovat jeden z posledních velmocenských atributů pro naplnění pro ni abstraktních principů globální odpovědnosti. Co je ovšem pochopitelné méně, je skutečnost, že nevidí ani finanční problémy, s nimiž se bude muset Rusko vyrovnat v případě, že nebude smlouva START II realizována. Nemluvě o tom, že bez ratifikace START II bude platit pouze START I, tedy smlouva v mnoha směrech výhodná pro USA.¹⁹ Paradoxem současného stavu vývoje ruské demokracie je ovšem skutečnost, že osoby, řídící ruskou zahraniční politiku, fakticky nejsou vázány převažujícím míněním politické elity. To se projevuje mj. v tom, že vláda může dohodu postupně realizovat i přes odpor parlamentu.

Zmíněný postoj ruské vlády je konkrétním důkazem toho, že udržení dobrých vztahů se Západem zůstává jednou z vrcholných priorit ruské zahraniční politiky. To se projevuje např. v tom, že přes všechny spory o rozšíření NATO se Rusko účastní a nadále bude účastnit operací v Jugoslávii, řízených Severoatlantickou aliancí. Můžeme proto oprávněně konstatovat, že přes všechny ideové zmatky, vládoucí v ruském zahraničněpolitickém myšlení, si okruh lidí, konkrétně formulujících zahraniční politiku, zatím vždy dokázal udržet dostatečný smysl pro realitu a nedopustil, aby se vztahy s vyspělými zeměmi dostaly za hranici konfrontace. Kromě zjevného ekonomického zájmu tu svou roli patrně sehrává i ideová pozice části ruské zahraničněpolitické elity, která se uvědomuje neperspektivnost kurzu konfrontace s vyspělými zeměmi.

* * *

Ruská zahraniční politika prošla z hlediska partnerství se Západem třemi etapami. Přechody mezi nimi neprobíhaly nikdy skokem a při přechodu od první ke druhé etapě se dokonce jedná o několikaletý proces postupných změn. Ruská zahraniční politika přitom nikdy nevybočila z mezí, vytyčených již politikou perestrojkového Sovětského svazu – odmítání konfrontace se Západem, hledání partnerství s USA (a s dalšími vedoucími velmocemi), snaha o zapojení Ruska do řady mezinárodních organizací, jako je Rada Evropy, WTO či OECD. Přes všechny složitosti se také snaží najít možnosti oboustranně výhodné spolupráce s Evropskou unií a s NATO.

Neschopnost ruského vedení provést v rozumném čase úspěšnou reformu země objektivně limituje možnosti Ruské federace v zapojení do mezinárodní spolupráce. To znamená, že ve vztazích s vyspělými zeměmi bude Rusko (respektive jeho zahraničněpolitická elita) i nadále traumatizováno svou nedostatečností. Tato traumatizace bude dalším faktorem, působícím v neprospěch reformy.

Naštěstí není zpoždování reformy jediným faktorem, působícím na společenský vývoj

a zahraniční politiku Ruska. V opačném směru působí např. rostoucí otevřenost ruské společnosti a postupně sílící závislost politické elity na podpoře obyvatel. V ruské společnosti také stále sílí vrstva občanů, kteří se nejen kulturně ztotožňují se Západem, ale především jsou hmotně zainteresováni na rostoucím zapojení Ruska do mezinárodní dělby práce.

To je zjevně jednou z příčin, proč se Rusko pod vedením B. Jelcina zatím dokázalo vyhnout zásadní změně zahraničních priorit. Přes všechny faktory, zmíněné v této stati a ovlivňující směřování ruské zahraniční politiky, je totiž nutné konstatovat, že Rusko dnes, stejně jako v předchozích letech nepřekročilo meze civilizované zahraniční politiky. Jeho oficiální zahraniční politika není a snad ani nebude orientována na přerušení spolupráce s Západem a na nastolení konfrontačních vztahů. A to je pro celý svět, stejně jako pro naši zemi to nejdůležitější.

15. prosince 1996

¹ Hovořit o modernizaci Ruska v období postmodernismu se může zdát poněkud zpozdilé. Problémem Ruska ovšem skutečně je, že mu chybí příliš mnoho z té části evropské kultury, která se vytvářela právě v období modernizace.

² I když formálně existovalo ruské Ministerstvo zahraničních věcí i v době existence SSSR (v jeho čele stál od října 1990 A. Kozyrev), nelze o samostatné ruské zahraniční politice RSFSR hovořit. O tom svědčí i skutečnost, že funkce ministra zahraničí RSFSR byla v rámci nomenklatury Ministerstva zahraničních věcí SSSR údajně přifažena na úroveň velvyslance v rozvojové zemi. Ruská zahraniční služba se v té době zabývala převážně konzulařními otázkami a vztahy s družebními městy. (Cfr. Či zájmy hájí A. Kozyrev. In: Ross, věsti, 30. 11. 1994.)

³ Máme na mysli expanzionismus minulého století, tedy expanzionismus myslící v kategoriích konfrontace, území, moci, vojenské převahy. Expanzionismus ve svých důsledcích ekonomicky škodlivý a schopný osudové oslabit i mateřskou zemi.

⁴ Narazili jsme na další zajímavou otázku: Nakolik byly tyto kroky SSSR dobrovolné a nakolik byly vynuceny probuzeným sebevědomím bývalých satelitů, respektive tlakem Západu? Jako mnohé jiné v této práci ji ovšem musíme ponechat mimo omezený prostor stati. Připomeňme si pouze, že při rušení Varšavské smlouvy sehrála významnou roli i československá zahraniční politika, která trvala na jejím co nejrychlejším rozpuštění, a to i přes postoj Západu, kterému nebylo dočasné zachování Varšavské smlouvy proti mysli.

⁵ Nakolik byl Gorbačovův vzestup a nástup perestrojky náhodný je další zajímavou otázkou, u níž není čas se zastavit.

⁶ Tento statut byl stejně ztracen. Velmocenský statut SSSR nespočíval jenom ve vojenské síle. Přes všechny nedostatky své ekonomiky byl Svaz schopen v omezeném měřítku konkurovat USA (Západu) i ekonomicky. Navíc sovětský systém (nebo spíše socialismus) byl určitými kruhy vnímán jako alternativa civilizačního vývoje. To vše je pro Rusko nedosažitelné, a i proto se Moskva dnes tak křečovitě drží posledních atributů supervelmoci, které jí zbývají (mj. raketojaderného potenciálu).

⁷ A to i přesto, že Rusko má či mělo snad se všemi svými sousedy latentní nebo otevřený teritoriální spor – Finskem a Pobaltím počínaje, přes Ukrajinu, oblast Kavkazu a Kaspiku až po Čínu a Japonsko.

⁸ Na tom nic nemění ani skutečnost, že ji prohrál civilizovaně a s jistou důstojností.

⁹ Další z otázek, na niž by chtělo odpovědět: Může si být vůbec reformní vedení „první vlny“ vědomo všech nastávajících problémů? Nebo je důležitější proces reformem spustit a na jejich vlně se snažit „dosurfovat“ co nejdále?

¹⁰ Připomeňme si např. diskuzi o míře západní pomoci, nutné pro úspěšnou realizaci ekonomické reformy. Objem této pomoci byl zcela seriózně odhadován na částku 10–20 mld. \$.

¹¹ Připomeňme si poradu velvyslanců Ruska v zemích SNS, na niž ministr Kozyrev prohlásil SNS za oblast ohrožení životních zájmů Ruska, které budou v případě nutnosti bráněny i silou.

¹² První z jejich vyvrcholení přišlo na podzim roku 1993, kdy došlo k neústavnímu rozpuštění Nejvyššího sovětu RSFSR a ke stělbě do Bílého domu. Federální shromáždění, které vyšlo z voleb v prosinci 1993, nebylo ovšem příliš proreformně naladěno, což dávalo najevo i v oblasti zahraniční politiky. Ještě horší výsledek (z hlediska proreformních sil) představovaly volby do dolní sněmovny v roce 1995. Hlubokou krizi pak ukázaly prezidentské volby, kdy se mezinárodní společenství i Rusko samo musely smířit s tím, že mohou vybírat pouze menší ze dvou zel. Buď G. Zjuganova, jehož zvolení hrozilo masovým návratem té horší části bývalé sovětské elity, anebo B. Jelcina, jehož neúspěšná politika přivolala nebezpečí komunistického revanše. V zájmu vítězství úřadujícího prezidenta byly do předvolebního boje zapojeny všechny zbývající rezervy – aktivity státního rozpočtu počínaje a služebností jinak svobodných žurnalistů konče. Jedním z důsledků takového přepětí je i skutečnost, že pouze 25 % zaměstnanců v Ruské federaci dostávalo na podzim roku 1996 svou mzdu včas a v plné výši.

¹³ Cfr. Talbott, S.: Amerika a Rusko v měnícím se světě. Přednáška na oslavě 50. výročí Institutu Averella Harrimana.

¹⁴ Analytici dodnes nedokázali odpovědět na otázku, proč Rusko s takovou ochotou prodává Teheránu nejen technologie potřebné pro jadernou elektrárnu, ale také technologie využitelné ve zbrojní výrobě.

¹⁵ V říjnu 1995 byla vytvořena tzv. Rada pro zahraniční politiku při prezidentovi Ruské federace, tj. orgán, jehož členy měli být vedoucí pracovníci nejen Ministerstva zahraničních věcí, ale i ministerstev obrany, vnějších ekonomických vztahů, financí, spolupráce se zeměmi SNS, stejně jako vedoucí FSB, SVR či pohraniční služby. (Cfr. Rossijskaja gazeta, 5. 11. 1995.)

¹⁶ J. Prímakov byl jmenován ministrem zahraničních věcí Ruské federace dne 9. ledna 1996.

¹⁷ Nezapomínejme, že jeho jmenování přišlo pět měsíců před prezidentskými volbami, v nichž měl alespoň v té době nejlepší vyhlídky právě komunistický kandidát G. Zjuganov.

¹⁸ Z dalších faktorů připomeňme následující: Část kritiky, adresovaná přímo A. Kozyrevovi, již nebyla od podzimu roku 1995 aktuální. Jiná hesla se díky delšímu používání okoukala. Další se ukázala jako nerealizovatelná. V dalším časovém vývoji navíc levicová část opozice ztratila porážkou v prezidentských volbách značnou část svého sebevědomí a významně zmínila svou kritiku zahraniční politiky jako domény prezidenta Jelcina a jím vybraných osobností.

¹⁹ Především díky zavedení bombardéru B1 a B2, kde je každé letadlo v duchu smlouvy START I započítáváno pouze jako jedna jaderná zbraň bez ohledu na to, kolik bomb (hlavic) skutečně nese. Kromě toho není vůbec jasné, zda je Rusko schopné udržet počty hlavic, povolených START I a zda tedy díky vlastním finančním problémům nevypadne z mezí strategické parity.

Poznámka: Stať vyjadřuje osobní názory autora, nemusí tedy odrážet oficiální postoje Ministerstva zahraničních věcí České republiky.